

Tilka Jamnik
Center za mladinsko književnost in knjižničarstvo
Mestna knjižnica Ljubljana

DRUŽINSKO BRANJE IN KNJIŽNICA

Prizadevanja za dvig bralne pismenosti posameznikov in vsega prebivalstva vsaj dve desetletji vključujejo tudi spodbujanje družinskega branja. Branje otrokom v predšolskem obdobju namreč ugodno vpliva na njihov razvoj porajajoče pismenosti, učenje branja in uspešno učenje sploh ter na bralno kulturo v odraslem obdobju. Prispevek opozarja na prizadevanja za razvoj družinskega branja v Sloveniji in navaja nekaj uspešnih programov iz tujine. Povzema, kaj vse je potrebno za učinkovito spodbujanje družinskega branja, in opozarja predvsem na pomen vključevanja zdravstvenih ustanov in knjižnic.

Attempts for the increase of reading literacy of individuals and entire population have for at least two decades been linked with the promotion of family reading. Reading to children in the pre-school period has a favourable impact upon the development of early literacy, successful learning in general, and upon the reading culture in the adult period. The article draws attention to the efforts for the promotion of family reading in Slovenia, also giving examples of successful programs from abroad. It resumes all the necessary measures for the efficient promotion of family reading, pointing out the importance of inclusion of health care centers and libraries.

Uvod

S sodobnimi mediji postaja pismenost vse bolj večrazsežnostna, sestavljena (informacijska, medijska, interaktivna itd.). Dobesedno bombardirani smo od množice informacij, pisna sporočila nas obkrožajo od jutra do večera, kot pravi Meta Grosman, v tem informacijskem času ves čas beremo, da sploh funkcioniramo, obkroža nas tudi vse več tiskanega gradiva.

Strokovnjaki opozarjajo na vsestranski pomen dobro razvite bralne pismenosti tako za posameznika kot za družbo v celoti. A čeprav beremo več kot kdaj koli prej, mednarodne raziskave ugotavljajo, da bralna pismenost v svetu pada; eden od vzrokov je prav ta, da postaja pismenost vse bolj sestavljena, zahtevna, še posebno v sodobnih večjezičnih in večkulturnih okoljih globalnega sveta. Bistveno vprašanje pa je vendarle kritično razumevanje in vrednotenje besedil, kakovost branja in kakovost prebranega, vgrajevanje le-tega v svoje znanje, vpliv besedil na bralca, na njegov intelekt, domišljijo, čustva in socialno vedenje, družbeno-politično delovanje itd.

Strokovnjaki poudarjajo tudi, da je branje otroku vse od ranega otroštva ključno za njegov jezikovni, intelektualni in sploh vsestranski razvoj. Družinsko branje je »zibelka branja«, ki odločilno vpliva na kasnejše otrokovo učenje branja in uspešno učenje, na razvoj njegove bralne pismenosti, literarne dojemljivosti in celo na njegovo bralno kulturo v odraslem obdobju.

Zato vsaj dve desetletji in več po svetu in pri nas spodbujamo družinsko branje v vrtcih, šolah in knjižnicah in v ta namen razvijamo posebne programe in projekte. V razvitih deželah oz. v deželah, ki si prizadevajo za dvig bralne pismenosti posameznikov in prebivalstva v celoti, obstojajo inštituti, nacionalne ustanove, ki se profesionalno in načrtno ukvarjajo tudi s spodbujanjem družinskega branja. Ob tem je izjemno poraslo ustvarjanje in izdajanje knjig za najmlajše, kar postaja ena najbolj donosnih tržnih niš v založništvu: igralne knjige in različni tipi slikanic, vzgojne knjige ipd. Spodbujanje družinskega branja omogoča razvijanje novih delovnih mest, vključevanje prostovoljcev idr.

Spodbujanje družinskega branja tudi ni zgolj vzgoja otrok, bodočih bralcev in kupcev knjig, ampak je tudi – pogosto edini način – da z bralnimi spodbudami in ponudbo knjig – ne zgolj z otroškimi in vzgojnimi – dosežemo odrasle. Spodbujanje družinskega branja prispeva tako k bralni vzgoji otrok kot k bralni kulturi odraslih!

Spodbujanje družinskega branja v Sloveniji

Vsaj dve desetletji tudi v Sloveniji spodbujamo družinsko branje v vrtcih in v osnovnih šolah, v splošnih knjižnicah z različnimi oblikami knjižnične, knjižne in književne vzgoje pravzaprav že ves čas, čeprav tega nismo toliko eksplicitno poudarjali.

Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS (Bralna značka) družinsko branje spodbuja s t. i. »predšolsko bralno značko«, ki se pod različnimi imeni dogaja v vrtcih in v nižjih razredih osnovne šole, Andragoški center Slovenije s projektoma *Beremo in pišemo skupaj*, *Branje za znanje in branje za zabavo*. Znani so nekateri založniški projekti, npr. EPTA, založba najlepših slikanic s svojim projektom *Knjigobube*. Zveza družin pri ZPMS in Bralna značka sta izdali zgibanko *Zibelka branja*; nekaj časa so jo dodajali celo v paket za novorojenčke, da bi starše opozorili, kako pomembno je branje za otrokov vsestranski razvoj in da med drugim pogloblja čustvene vezi med otrokom in odraslim, ki mu bere. V spodbudo za družinsko branje sta izdali tudi vsaj dve zgibanki s priporočenimi vzgojnimi knjigami za različno stare otroke in za vzgojitelje. Bralna značka je pripravila tudi zgibanko *Otroci – knjige – odrasli*, ki je prav tako namenjena spodbujanju družinskega branja.

Ministrstvo za kulturo je pred leti dvakrat ali trikrat razpisalo natečaj za primerno slovensko slikanico, ki jo je dajalo v paket staršem novorojenčkov. Zagotovo prispeva k spodbujanju družinskega branja tudi slikanica, ki jo Bralna značka podarja vsem prvošolcem po Sloveniji in v zamejstvu. S knjižnimi darili, bralnimi delavnicami in z drugimi oblikami Bralna značka še posebej spodbuja družinsko branje med slovenskimi potomci izven Slovenije.

Morda bi našli še kako prizadevanje za spodbujanje družinskega branja na lokalnem nivoju, morda v posameznih občinah. Vendar ne gre za projekte, ki bi potekali dolgoročno in bi sistematično spodbujali starše k branju otrokom.

Prav to nam v Sloveniji manjka, namreč nek državno podprt nacionalni program ali osrednja ustanova, ki bi povezovala vse te dejavnike in njihova prizadevanja na področju spodbujanja družinskega branja, ki sem jih našela, in načrtno dolgoročno razvijala različne programe za spodbujanje družinskega branja. Ta nacionalna ustanova bi organizirala in vodila strokovnjake s področja branja in strokovnjake s področja zdravja, strokovno pripravljene projekte, avtorje knjig in založnike, vrtce, šole ter druge dejavnike, toda vedno in nujno povsod, v vseh lokalnih skupnostih, vključevala otroške dispanzerje in knjižnice. Spodbujanje družinskega branja bi torej morali podpirati Ministrstvo za kulturo in Javna agencija za knjigo, Ministrstvo za šolstvo, Ministrstvo za zdravje ter Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.

Nekaj tujih uspešnih programov družinskega branja

V **Veliki Britaniji** *Bookstart* vse od leta 1992 razvija družinsko branje **Book-trust**, osrednja in najmočnejša nacionalna ustanova v tej državi, ki spodbuja branje in knjižno produkcijo med vsemi starostnimi skupinami in med vsemi sloji prebivalstva, med priseljenci, za skupine prebivalstva s posebnimi potrebami idr., vodila je tudi *Leto knjige*. *Bookstart* spodbuja družinsko branje predvsem s tem, da družinam podeljujejo knjige trikrat: materam v času nosečnosti, otrokom v starosti 18–30 mesecev in v starosti 3–4 let. Vredno pozornosti je posebej to, da o pomenu branja predavajo že nosečnicam in jim razdeljujejo informativne zgibanke ter prvo igralno knjigo za otroka. Razdeljevanje knjig se dogaja v knjižnicah, vedno ob posebnih prireditvah za otroke in starše. Različno informativno in promocijsko gradivo razdeljujejo tudi v otroških dispanzerjih, kjer pediatri starše spodbujajo tudi k branju otrokom.

Prav tako ne prenehajo spodbujati družinskega branja pri otrokovi starosti štirih let, s tretjim knjižnim darilom, ampak sledi naslednji projekt, v katerem otrokom od 5 do 11 let večkrat »podari« paket knjig za 6 mesecev; ko jih vse preberejo, si lahko tri knjige po svoji izbiri zadržijo. *Booktrust* ob tem razvija več bralnih klubov, natečajev, akcij za poletno branje ipd. Knjige podarja v 28 jezikih.

V **Italiji** je bil program *Nati per Leggere* (NPL) osnovan leta 1999, in sicer v sodelovanju med Zvezo pediatrov in Zvezo italijanskih knjižnic ob podpori Centra za zdravje otrok. Projekt so razvili v 370 lokalnih skupnostih oz. – tako poudarjajo – razvili so 370 lokalnih podprojektov, ki jih izvajajo lokalne knjižnice, otroški dispanzerji in drugi lokalni dejavniki. Če je nacionalni program delno podprt z državnim denarjem, delno pa z lokalnim, ga lokalne skupnosti močneje čutijo za svojega in ga uspešneje razvijajo in prilagajajo specifičnostim svojega okolja.

Program NPL doseže 92 % družin oz. otrok od starosti 6 mesecev do 6 let in njihovih staršev, ki jih opogumlja, da glasno berejo svojim otrokom in se pogovarjajo z njimi, skupaj obiskujejo (najbližjo) javno knjižnico idr. Nacionalni komite NPL družinam daruje knjige ter izvaja izobraževanja o pomenu glasnega branja in kakovostnih otroških knjig, pripravlja priporočilne sezname kakovostnih knjig za otroke posameznih starostnih skupin v predšolskem obdobju in podeljuje nacionalno nagrado najboljši knjigi za otroke v predšolskem obdobju.

V **Nemčiji** so se splošne knjižnice – potem ko je leta 2000 mednarodna raziskava PISA pokazala slabe rezultate pismenosti v Nemčiji in so poleg vsega ugotovili,

da v 42 % družin starši ne berejo več otrokom – načrtno odločile, da skupaj z otroškimi dispanzerji izvajajo projekte, s katerimi starše opozarjajo na pomen razvoja jezikovnih zmožnosti in porajajoče pismenosti pri majhnih otrocih. Tedaj so nastali projekti, kot npr. *Leselatte*, *Bibliothek in Koffer*. Projekt *Bookstart-initiative*, ki ga je leta 2005 začela splošna knjižnica v mestu Brilon in tudi v drugih nemških mestih, je ustanova Stiftung Lesen iz Mainza povezala in ga izvaja kot nacionalno kampanjo *Lesestart-Die Lese-Initiative für Deutschland*. Med drugim v knjižnicah prostovoljci glasno berejo otrokom vseh starosti, posebej pa so ti projekti prirejeni za otroke iz družin priseljencev, dvojezične otroke idr.

V **Singapurju** projekt *Born to Read, Read to Bond* že v imenu poleg pomena branja za majhne otroke poudarja, da družinsko branje povezuje njene člane. V knjižnicah starši dobijo paket z otroško knjigo, revijo, cedejem in zgibanko z navodili za starše. Še posebej nagovarjajo očete, ki so praviloma več odsotni kot matere, naj berejo svojim otrokom. Nacionalni projekt je še v povojih, toda že zdaj doseže četrtno mladih družin.

V **ZDA** ni neke osrednje ustanove ali odbora, pač pa sta dve organizaciji, *Reading is fundamental in First Books*, ki si prizadevata, da bi družine po vseh ZDA dobile brezplačne knjige za otroke v predšolskem obdobju. Ob razdeljevanju je vrsta prireditvev in spodbud, naj starši berejo svojim otrokom oz. naj skupaj preberejo več knjig in potem izmed petih ponujenih naslovov izberejo tri, ki jih želijo uvrstiti v svoje družinske knjižnice.

Podobne projekte izvajajo v **Kanadi** in drugod. Države **Japonska**, **Kolumbija**, **Tajska** in **Tajvan** so delno prevzele program *Bookstart* in ga prilagodile razmeram v svojih okoljih.

Sklep

Vsem tem tujim uspešnim projektom je skupno sodelovanje strokovnjakov s področja zdravja (nevrologov, psihiatrov, pediatrov, otroških dispanzerjev), strokovnjakov s področja branja in knjižnic. Vsi poudarjajo, kako zelo pomembno je sodelovanje pediatrov, ne le s strokovnega vidika, ampak tudi zato, ker vsi starši pripeljejo otroke na obvezne sistematične preglede in tedaj jih pediatri sprašujejo tudi po tem, koliko berejo svojim otrokom. Po otroških dispanzerjih visijo plakati, ki opozarjajo na pomen branja – podobno kot na pomen dojenja – tam so zgibanke z informacijami o lokalni splošni knjižnici, o prireditvah za otroke in družine ipd.

V vseh državah vodi programe za spodbujanje družinskega branja osrednji nacionalni odbor, osrednja ustanova, ki redno izvaja tudi evalvacijo svojih dejavnosti in raziskave. Programi in projekti so delno financirani od države, delno pa od lokalnih skupnosti, povsod pritegnejo tudi (lokalne) sponzorje in donatorje. Vse te ustanove imajo odlične domače strani na svetovnem spletu, zaokroženo promocijsko gradivo in celostno podobo za svoje programe, potrudijo se za pozornost medijev in javno podporo. Videti je, da spodbujanje družinskega branja ne razumejo kot strošek, ampak kot dodano vrednost posamezniku in družbi; vsekakor je pri vsem tem vključen tudi sodobni management.

Programi starše osveščajo o pomenu branja in jim s knjižnimi darili pomagajo do bralnega gradiva. Pri izboru bralnega gradiva jim pomagajo tudi s priporočilnimi seznammi, s katerimi jih opozarjajo na bogastvo leposlovja in poučnega gradiva.

Programi vključujejo družine priseljencev, upoštevajo večjezičnost, spodbujajo razvoj prvega oz. maternega jezika, jezik (jezike) okolja, spodbujajo večkulturnost in medkulturni dialog. Evalvacije vedno znova potrjujejo, da je za spodbujanje družinskega branja bolj kot leposlovje pogostejše učinkovita poučna literatura z različnih področij znanja, priročniki, ki spodbujajo različne dejavnosti (kuhanje, poskusi in navodila za raziskovanje, družabne igre, ročna dela ipd.), nadalje vzgojne knjige, knjige o medsebojnih odnosih, drugačnosti, posebnih potrebah, sožitju v večkulturnem okolju ipd. Starši med knjižnimi darili ne pričakujejo le starejših besedil, ki jih poznajo iz svojega otroštva, ampak si želijo tudi kakovostnih novosti. Spodbujanje družinskega branja tako spodbuja tudi produkcijo kakovostnih knjig za otroke in družinsko branje.

Naj sklenem, da v teh programih otroci in starši dobijo knjižna darila vedno in povsod v svoji (najbližji) splošni knjižnici, kjer jih pričaka strokovno usposobljeno osebje, ki pripravlja posebne obbralne dejavnosti za spodbujanje družinskega branja, posebne prireditve za otroke vseh starosti, tudi za dojenčke in matere, ki so še na porodniškem dopustu, in za malčke (toddlers), pravljичne ure za predšolske otroke in ustvarjalne dejavnosti za vse družinske člane. Želijo jim privzgojiti, da so knjižnice prostor branja, kulture, informacije in izobraževanja, druženja ... Knjižnice prebivalcem vseh starostnih obdobij vse življenje najbolj demokratično nudijo dosežke, kulturno izročilo, modrost in izkušnje človeštva.

Povzetek

Prizadevanja za dvig bralne pismenosti posameznikov in vsega prebivalstva vsaj dve desetletji vključujejo tudi spodbujanje družinskega branja. Branje otrokom v predšolskem obdobju namreč ugodno vpliva na njihov razvoj porajajoče pismenosti, učenje branja in uspešno učenje sploh ter na bralno kulturo v kasnejšem odraslem obdobju. Prispevek našteva različna dosedanja prizadevanja za razvoj družinskega branja v Sloveniji: v vrtcih, v nižjih razredih osnovne šole, v knjižnicah z različnimi oblikami knjižnične in bralne vzgoje, gibanje Bralna značka s programom »predšolska bralna značka«, Andragoški center Slovenije s programoma *Beremo in pišemo skupaj*, *Branje za znanje in branje za zabavo* idr. Zveza družin pri ZPMS in Bralna značka sta pripravili zgibanko *Zibelka branja*, ki so jo dajali v paket staršem novorojenčkom, Ministrstvo za kulturo je dve ali tri leta dajalo v ta paket slovensko slikanico, Bralna značka podarja slikanico vsem prvošolcem v Sloveniji in zamejstvu. Znani so nekateri založniški programi za spodbujanje družinskega branja, npr. *Knjigobube* založbe EPTA. Bralna značka še posebej spodbuja družinsko branje med družinami slovenskih potomcev izven Slovenije.

Prispevek nato navaja nekaj uspešnih programov iz tujine, ki pa so vsi dolgo-ročnejši, dobro strukturirani, finančno in medijsko podprti: Bookstart v Veliki Britaniji, Nati per Leggere v Italiji, Lesestart v Nemčiji, Born to Read, Read to Bond v Singapurju idr. Iz teh primerov je videti, da je za uspešno spodbujanje družinskega branja potrebna osrednja ustanova oz. nacionalni odbor, ki s svojimi programi povezuje strokovnjake na področju zdravja in branja, vrtce, šole, knjižnice in druge dejavnike v okoljih, vključuje založnike otroških knjig, pripravlja in izvaja v ta namen programe in projekte, družinam daruje knjige itd. Le-ti imajo tako državno kot lokalno podporo, vključujejo sponzorje, medije, širšo javnost.

Upoštevajo večjezičnost in večkulturnost svojih prebivalcev. Prispevek opozori na pomen vključevanja zdravstvenih ustanov in knjižnic pri spodbujanju družinskega branja. Spodbujanje družinskega branja pomeni ne le bralno vzgojo otrok, ampak je za določeno skupino prebivalstva edina spodbuda za branje in povabilo v knjižnico, edinstven prostor branja.

Viri

Mednarodna Bookstart konferenca na 30. svetovnem kongresu IBBY v Macau, 20–24. september 2006: <http://www.ibby.org/index.php?id=626>

www.bookstart.org.uk

Predkonferenca IFLA, Rim, 19. in 20. avgust 2009, *Vzgajanje mladih bralcev*: <http://www.ifla.org/IV/ifla75/satellite-en.htm>

<http://www.natiperleggere.it/>

<http://www.stiftunglesen.de/bookstart-lesestart/Default.aspx>

http://infopedia.nl.sg/articles/SIP_278_2005-01-24.html

<http://www.rif.org/>

http://www.firstbook.org/site/c.lwKYJ8NVJvF/b.674095/k.CCA8/First_Book_Homepage.htm